

“Yarat” Çağdaş Sanat Merkezi

"Create" Center For Contemporary Art

Doç. Dr. TERLAN MEHDİYEVA AZIZADE

ORCID: 0003-0003-0883-8169 ◆ Akdeniz Üniversitesi, Temel Eğitim Bölümü, Öğretim Üyesi ◆
terlan@akdeniz.edu.tr

Nermin JULAR

ORCID: 0000-0002-6746-6775 ◆ Antalya Akev Üniversitesi, Tasarım Bölümü, Öğretim Görevlisi ◆
nerminjular@hotmail.com

Özet

Azerbaycan’da, 1980 sonrası başlayan hareketler; özellikle 1990’da Sovyetler Birliği’nin parçalanması, sosyalist gerçekçiliğin baskısından kurtulan sanatın hızla gelişmesini sağlamıştır. Sovyetler Birliği’nin ve dolayısıyla ilgili kısıtlamaların yıkılmasından sonra Azerbaycan’da, o güne dek aykırılığın/başkaldırının sınırlı ve gizil ifadesi olarak kalan “yer altı” sanatın tüm dalları, 90’larda güçlü hâle gelmiştir.

Bununla birlikte Çağdaş Azerbaycan sanatında dikkat çeken bir başka husus; Azerbaycan sanatı için yeni ve geleneksel olmayan sanat türlerinin ortaya çıkışının yanı sıra ulusal müzik mirasını, neo-folklorunu araştırıp çağdaş sanat bağlamında yorumlayan, geleneksel sanatın birçok dallarını, özellikle halıların görsel özelliklerini araştırarak ünlü Azerbaycan halılarına yepyeni bir görünüm sunulması olmuştur.

Bu çalışmada çağdaş sanatın sınırlarını zorlayan ve çeşitli sanatsal deneyler, bireysel ve işbirlikçi projeler yürüten; görsel sanatlar ve performans sanatlarından video ve ses kurumlarına çeşitli türlerde sanat üreten; Azerbaycan’ın çağdaş sanatını tanıtmaya adanmış, kâr amacı gütmeyen, genç sanatçılara verdiği destekle dikkat çeken “YARAT” Sanat Merkezi’nin faaliyetleri incelenecektir. Ayrıca bu bağlamda, Azerbaycan geleneksel el sanatlarının göz bebeklerinden sayılan muazzam halı sanatını Batı modernizmi ile ilişkilendirerek yeniden yorumlayan, yeni tekniğe ve temaya dayanan enstalasyonlarıyla Azerbaycan halılarına yepyeni bir görünüm sunan, “YARAT”ın destek verdiği gençlerden çağdaş sanat dünyasının yükselen bir Azerbaycan yıldızı olan Faig Ahmed’in yaratıcılığına kısaca göz atılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Yarat, sanat, geleneksel, çağdaş

Abstract

In Azerbaijan, the post-1980 movements, especially the break-up of the Soviet Union in 1990, led to the rapid development of art that survived the oppression of Socialist Realism. After the collapse of the Soviet Union and therefore related restrictions, all branches of “underground” art, which until then remained a limited and hidden expression of nonconformity/rebellion, became strong in the 90s.

In addition to the emergence of new and non-traditional art genres for Azerbaijani art, as well as researching the national musical heritage, neo-folklore and interpreting it in the context of Contemporary Art, many branches of traditional art, especially the visual characteristics of carpets, are presented to famous Azerbaijani carpets with a brand new look.

In this study, the activities of the “Create” Art Center, which pushes the boundaries of contemporary art and carries out various artistic experiments, individual and collaborative projects; produces various kinds of art from Visual Arts and performance arts to video and audio institutions; is dedicated to promoting contemporary art of Azerbaijan, not-for-profit, and draws attention with its support to young artists will be examined. In this context, the creativity of Faig Ahmed, a rising star of the contemporary art world, one of the young people supported by “YARAT”, who reinterprets the magnificent carpet art, considered one of the apples of Azerbaijan’s traditional craft, combining it with Western modernity and giving a whole new look to Azerbaijani carpets with his installations according to new techniques and themes, will be briefly examined.

Keywords: Azerbaijan, creation, art, traditional, contemporary

Giriş

Dünyanın en eski halklarından biri olan Azerbaycan Türkleri kendi tarihi, maddi kültürel anıtları, zengin edebiyatı, tasviri sanatı ve müziği ile haklı olarak gurur duyuyor. Dolayısıyla Azerbaycan halkının bedii tefekkür ve yaratıcı dehasının zenginleşmesine, doğası ve doğal zenginliklerinin de etkisi olmuştur. Azerbaycan’da muhtelif sanat dallarının her biri ayrılıkta uzun ve zor gelişme yolu geçmesine rağmen, Azerbaycan sanatı dünya sanatı tarihinde farklı yere ve öneme sahiptir. Sovyetler Birliğinin çöküş yılları (1985-1990) çağdaş Azerbaycan sanatı tarihine zor ve çalkantılı bir dönem olarak geçmiştir. Azerbaycan sanatçıları bir yandan dünya çağdaş sanatında yaşanan değişim ve dönüşümleri yakalamaya çalışırken, öte yandan gelenekselliği, milli ve ulusal değerleri ön plana çıkaran yenilikçi ifade tarzından oluşan eserler ürettiler. 1989-1990’lı yıllar özellikle Azerbaycan’da siyasi ve ekonomik sorunların, savaşın yaşandığı bir dönem olmasına rağmen, 1985-1990 yılları Azerbaycan dahil, tüm Sovyetler Birliği ülkeleri için Altın Çağ niteliği taşımaktadır.

Azerbaycan toplumu 1918 yılında ilk bağımsızlığını kazandığı yıllardan işgale maruz kaldığı yıllara kadar (28 Mayıs 1918’de Azerbaycan bağımsızlığını ilan etmesine rağmen, Kızıl Ordu 28 Nisan 1920 yılında Azerbaycan’ı işgal ederek Sovyetler Birliği terkinine aldı), hatta sonrasında da yöresellik ve ulusal değerlere önem vermiştir. Siyasetin toplum ve sanat üzerindeki sınırlama ve kısıtlamalar getirmesiyle bu girişimler son bulmuştur. Nitekim bu konu ile ilgili görüşler de bunun bir göstergesidir.

“Çağdaş Azerbaycan sanatında ulusallık ve yöresellik sorunu başından beri vardır. 1920-30’lu yıllarda yoğun bir şekilde gündeme geldi, fakat Stalin döneminin ağır baskıları neticesinde durdurulmuştur. Stalin rejiminin tek parti, tek lider, tek tip düşünce SSCB’nin her yerinde egemen olduğu o yıllarda Azerbaycan’ın birçok önemli bilim ve sanat adamı ağır işkenceye maruz kalmıştır. Bireylerin mevcut sistemde alt edemediği otoriteyle ilişkiye girmesinin tek yolu itaat etmek idi. Zaten dönemin en radikal boyutu bu idi” (Enveroğlu, 2005, s.52).

“‘Abşeron Ressamlık Mektebi’ ifadesi XX. yüzyılın ortalarında Azerbaycan tasvir sanatı alanında geçerlilik kazanmış sanatsal bir terimdir. Bu tarihlerde ‘Abşeroncu’ sözcüğü; Bakü’de yaşayan, yaratıcılıklarını genelde başkent civarındaki köy ve kasabaları karış karış gezip, bu bölgelerde karşılaştıkları sade insanların, köklerine bağlı bir biçimde sürdürdükleri günlük yaşam tarzlarını idealize etmeden tuvale aktaran bir grup ressama verilen bir isim, bir kavram olmuştur. ‘Özerklik’, ‘yaratıcılık’ ve ‘özgünlük’ gibi değerleri kullanarak sonuç almayı hedefleyen okulun sanatçıları, farklı ve yeni öznellik biçimleri ortaya çıkarmak üzere bir araya gelmişlerdir. Sovyetler’in kültür politikasına itiraz eden bu sanatçılar, kültür ve sanatın bir toplumun ve ülkenin en önemli meselesi olduğunu öne sürerler. Azerbaycan nonkomformistleri olarak da anılabilecek sanatçılar; sosyalist gerçekçiliğin baskısını ve sansürün yıkıcı sonuçlarını eserlerinde yansıtarak tüm zorlamalara karşı ‘Gelenekten Çağdaşlığa’ (Şekil 1-2) başlığı altında kendi aralarında çeşitli gayri resmi etkinlikler düzenleyerek kendi duruşlarını sergilemişlerdir (M. Azizzade, 2017, s.157).

Fotoğraf 1. (Sol) M.Mircavadov, “Kasirga”300x400 cm
t.ü.y.b.1984

Fotoğraf 2. (Sağ) R. Babayev, “Diktatör”, karton
ü.y.b 87x97cm,1976

“YARAT”ın Kuruluşu ve Çağdaş Azerbaycan Sanatındaki Yeri

1985 sonrası çağdaş Azerbaycan sanatı tarihine zor ve çalkantılı bir dönem olarak geçmiştir. Azerbaycan sanatçıları bir yandan dünya çağdaş sanatında yaşanan değişim ve dönüşümleri yakalamaya çalışırken öte yandan gelenekselliği, milli ve ulusal değerleri ön plana çıkaran yenilikçi ifade tarzından oluşan eserler üretmeye çalıştılar. 1989-1990’lı yıllar özellikle Azerbaycan’da siyasi, ekonomik sorunların, savaşın yaşandığı bir dönem olmasına rağmen, 1985-1990 yılları Azerbaycan dahil, tüm Sovyetler Birliği ülkeleri için Altın Çağ niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla bu tarihlerde çağdaş Azerbaycan sanatında yöresellik, geleneksellik ve milli değerleri özünde taşıyan yapıtlar ortaya çıkmıştır.

Azerbaycan’da 1980 sonrası başlayan hareketler, özellikle 1990’da Sovyetler Birliğinin parçalanması, Sosyalist Gerçekçiliğin baskısından kurtulan sanatın hızla gelişmesini sağlamıştır. Sovyetler Birliği’nin ve dolayısıyla ilgili kısıtlamaların yıkılmasından sonra Azerbaycan’da, o güne dek aykırılığın/başkaldırının sınırlı ve gizil ifadesi olarak kalan “Yeraltı” sanatın tüm dalları, 90’larda güçlü hâle gelmiştir. Bununla birlikte Çağdaş Azerbaycan sanatında dikkat çeken bir başka husus; Azerbaycan sanatı için yeni ve geleneksel olmayan sanat türlerinin ortaya çıkışının yanı sıra ulusal müzik mirasını, neo-folklorunu araştırıp çağdaş sanat bağlamında yorumlayan, geleneksel sanatın birçok dallarını, özellikle halıların görsel özelliklerini araştırarak ünlü Azerbaycan halılarına yepyeni bir görünüm sunulması olmuştur. Ayrıca Azerbaycan mimarisinde belirgin olan geleneksel süs sanatının temel özelliklerinden birini teşkil eden ve eski vitray sanatına çok yakın özellikler gösteren, zengin ağ sanatı (ahşap üzerine ağ işlemleri); geleneksel özellikleri yeniden yorumlanarak yeni ve eşsiz örnekleriyle izleyicilere takdim edilmektedir (old.xalqqazeti.com/az/news/culture).

Bu yapıtlarda modern sanatçılar; kimlik, benlik, cinsiyet, özel alan, mülkiyet, inanç ve arzular gibi bireysel konuları ele almaktadır. Bu çağdaş sanat etkinlikleri, 2000’lerin başında, bağımsız birer sanat inisiyatifi olarak Azerbaycan’da kurulan kurumlarla da yakından ilgilidir. Nitekim bu yıllar, keşfedilmemiş yaratıcı potansiyelinin farkına varmaya başlayan Azerbaycan’da sanat ve müzik sahnelerinin genişlemeye başladığı; bu ve bunun farkında olan kurumların çoğalması gibi yenilikle bir tür kültürel uyanıştan geçilen yıllardır. Sanat alanındaki bu değişiklikler, ülkede devam etmekte olan yaratıcı üretime yeni bir bakış açıları getirmiştir. Bağımsızlık sonrasında Azerbaycan’da dünya ülkeleriyle etkileşim, kültürel politikaların kalkınması, sorunların giderilmesi, çağdaş sanatı geliştirmek

amacıyla yeni müzeler, sanat galerileri, sanat merkezleri, tesisleri gibi sanat kurumları açılmıştır (Bakü Güzel Sanatlar Merkezi (1986), Haydar Aliyev Vakfı (2000), Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi (ADRA) (2000), Bakü Çağdaş Sanat Müzesi (2009) vs.). Özellikle kurumlar; gerçekleştirdikleri sanatçı atölyeleri, oluşturdukları arşivleri, toplantıları ve etkinlikleri ile hem Azerbaycan’ın uluslararası çağdaş sanat haritasına yerleşmesine hem de birçok genç sanatçının ulusal ve uluslararası platformlarda dolaşıma girmelerine büyük katkı sağlamıştır.

2005 yılına gelindiğinde, bu tarihten itibaren Venedik Bienali’ne katılan sanatçılar; Azerbaycan’ı çağdaş sanat aracılığıyla tanıtmak ve Azerbaycan’da yaşayan insanların karakterini, gelenek ve göreneklerini, yaşam kültürünü, tarihini Batı seyircisine ulaştırmak açısından bu organizasyonu vazgeçilmez bir fırsata dönüştürmüşlerdir. Fuarda Azerbaycan pavyonunun açılışı, yabancı basının büyük ilgisine neden olmuştur (www.kepeztv.az/news).

Kısaca özetlenmeye çalışılan bu sanat ortamında “YARAT”; 2011 yılında, gençlerin çevrede görmek istediği çağdaş bir sanat icra merkezinin olmadığını anlayan bir grup Bakü sanatçısının girişimi ile başladı. Bu sanatçılar önce yarı yıkık binalarda ve eski fabrikalarda çağdaş sanat sergileri düzenlemeye başladılar; her cuma günü şehrin farklı yerlerinde yeni bir heykel sergileyerek, resim yaparak veya sahne alarak halk sanat festivalleri düzenlediler. Bu projeler kısa sürede, oldukça popüler oldu (www.azernews.az/culture).

Fotoğraf 3. Halk Sanat Festivallerinden genç sanatçı eylemlerinden görüntü

Bu sırada Bakü Belediyesi, kültürel gezinti yoluna dönüştürmek amacıyla Bakü Bulvarı’nın sanayi bölgesini geliştirmeye başlamıştı ve popüler etkinlikleri ile dikkati çeken bu genç sanatçıları da bir çatı altında birleştirmek üzere harekete geçildi. Bu amaçla, Hazar Denizi’ne bakan, dönüştürülmüş eski bir Sovyet dönemi donanma merkezinde bulunan bir tersane binası sanatçılara tahsis edildi. İşte, kâr amacı gütmeyen Azerbaycan çağdaş sanat organizasyonu “YARAT Çağdaş Sanat Mekânı ve

Merkezi”, evini bu şekilde buldu ve ilk kalıcı alanını Bakü’de açtı. Bölgesel çağdaş sanata ve sanat eğitimine adanmış bu organizasyon şu anda, Bakü’de, Azerbaycanlı ve Azerbaycan’ı ziyaret eden uluslararası sanatçıların stüdyoları ve yerleşim alanlarından oluşan bir binada “YARAT Çağdaş Sanat Merkezi” adıyla yer almaktadır.

Fotoğraf 4. “YARAT” Çağdaş Sanat Merkezinin Binası

“YARAT”ın faaliyetlerine geçmeden önce, bu faaliyetlerle de ilgisi bulunan mekân tasarımından bahsetmek yerinde olacaktır. “YARAT Çağdaş Sanat Merkezi”, çağdaş sanat anlayışını geliştirmek; Kafkasya, Orta Asya ve çevresinde sanatsal bir deneyim, araştırma ve düşünce merkezi oluşturmak için tasarlanmış, çağdaş bir sanat alanıdır. 2000 metrekarelik bir alana sahip olan merkez, Bakü Bulvarı üzerinde bulunmaktadır ve Bakü kıyılarına paraleldir.

“YARAT”ın merkez binasına ek olarak daha sonra; lobi, resepsiyon ve salon bölümünü içerecek şekilde tasarlanan bir bina daha oluşturulmuştur. Teorik çerçevede bakıldığında oluşturulan bu yeni bina, “anıtsal bir nesne” olarak tasarlanmıştır. Ek bina, bu bireysel özgünlüğünün yanı sıra merkez binanın bir uzantısı olduğu vurgulanacak şekilde genel yapının bütünlük taşıyan bir parçası olma özelliğini haizdir. Ek binanın yapımı sonrası, ana bina ile ek bina arasındaki erişim noktası, sabit konstrüksiyondan fonksiyonel bir alan hâline gelmiştir. Bu hâliyle binanın cephesi; tasarım açısından kendi kendini destekleyen, çerçevesiz, çift cam duvarlı bölümlerden oluşmaktadır. İki paralel cam levha arasında, sergi platformu görevi gören boş bir alan bulunmaktadır. Şeffaf erişim menteşesi, iç ve dış alanlar arasındaki sınırı belirleyerek her iki yapının da tek bir şekilde birleşmesine izin vermektedir

Fotoğraf 5. Merkezin Yay sergi alanı

Bu bütünlüklü etki; krom kaplamalı bir tavan ile yüzeyi akışkan, geliştirilmiş malzemedan oluşan yapının iç ve dış mekânları arasında oluşan yansımali bir ayna görüntüsünün dinamizmi ile desteklenir. Bu tasarımda dikkati çeken bir diğer özellik, ek binanın mevcut mimariyle tezat yaratacak şekilde bir yapı olmasıdır. Bu sayede, çağdaş sanatın önemini ve varlığını desteklemeyi amaçlayan “YARAT”ın mahiyeti ile mekânı arasında çarpıcı bir ilişki kurulmuştur. Nitekim çağdaş sanatın dünyadaki süreçlerine bakıldığında, mimarlığın modern sanatın temsilde önemli bir yeri olduğu görülmektedir. “YARAT Sanat Alanı” mahiyetinin vücut bulmuş hâli olan biçemi ile arka planda, çağdaş sanat ve mimari ilişkisini vurgulamaktadır.

Fotoğraf 6. Yarat Merkezinin sergi salonlarından görüntüler

Fotoğraf 7. Yarat Merkezinin sergi salonlarından görüntüler

Fotoğraf 8. Merkezin okuma salonundan görüntü

“YARAT”ın Faaliyetleri

Çağdaş sanatın sınırlarını zorlayan ve çeşitli sanatsal deneyler, bireysel ve işbirlikçi projeler yürüten; görsel sanatlar ve performans sanatlarından video ve ses kurumlarına çeşitli türlerde sanat üreten; Azerbaycan’ın çağdaş sanatını tanıtmaya adanmış, kâr amacı gütmeyen, genç sanatçılara verdiği destekle dikkat çeken “YARAT” Sanat Merkezi; çok yönlü faaliyetleri ile bugün sadece Azerbaycan’da değil, birçok uluslararası arenada da ilgi çekmektedir. Nitekim yeni mekânda; Kafkasya, Orta Asya ve diğer komşu ülkelerden gelen bölgesel sanatçılar tarafından oluşturulan kalıcı bir çalışma koleksiyonunun yanı sıra uluslararası sanatçılar tarafından farklı sanat içeriklerinin sergilendiği geçici sergi programları da yer almaktadır. “YARAT”ın faaliyetler alanlarını kalıcı sergiler, eğitim etkinlikleri ve festival programları oluşturmaktadır. Ayrıca “YARAT”; vakıflar, galeriler ve müzeler dâhil olmak üzere yerel ve uluslararası sanat ağlarının etkileşim ve değişiminde de kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır. Konu ile ilgili görüşlerine başvuru “YARAT”ın kurucusu ve sanat yönetmeni Aida Mahmudova:

“Bu aşamaya ulaşmamız beni son derece mutlu ediyor” ifadesini kullanmıştır. Mahmudova, “Bu merkez, çalışmamızın temel ilkesi olan eğitim programlarını daha da geliştirmek ve uluslararası sanatçılar, izleyiciler ve kurumlarla işbirliği yapmak için bize daha fazla fırsat verecektir. Yüzyıllar boyunca Bakü, kültürel bir değişime ve yaratıcı ortama ev sahipliği yapmıştır. Sanat merkezimiz modern bağlamda bu alanı daha da genişletecektir” ifadelerini, sözlerine eklemiştir (<https://leyla-aliyeva.az>).

“YARAT” Bakü’de bugüne kadar 150’den fazla projeyi hayata geçirmiştir. “YARAT” temel eğitim ve öğrenme aktivitelerinin yanı sıra sanat ziyaretleri, çalıştay programları, konferanslar ve film gösterilerinden oluşan sanatsal eylemler gerçekleştirilmektedir. Ayrıca 2014’ten başlayarak “YARAT” bünyesinde yaz okulu düzenlenmektedir ve yine bu tarihten itibaren yeni bir bina kullanıma sunulmuştur. Yeni binada resim atölyeleri ve “sanat evi” programı için daireler bulunmaktadır.

“YARAT”ın sanatsal eğitim faaliyetleri çok geniş bir kitleyi hedef almaktadır. “YARAT” Sanat Merkezi’nde ana sınıftan yetişkin yaş gruplarına kadar herkesin katılabileceği “Kendini Keşfetme” projesi uygulanmaktadır. İsteyen herkesin sanata ulaşmasını sağlama gayesi çerçevesinde uygulanan bir diğer proje “Friends of Yarat” (Yarat Arkadaşları) adını taşımaktadır. Bu proje Azerbaycan’ın modern sanatını daha geniş bir kitleye ulaştırma amacının ötesinde Azerbaycan çağdaş sanatını destekleyecek bir topluluk kurma gayesini de taşımaktadır. Proje ile sanatseverlere Azerbaycan’da modern sanatın gelişimini desteklemek için büyük bir şans sunulmaktadır (news@trend.az).

Aynı zamanda bir üyelik platformu işlevi gören “YARAT”; katılımcıların kuruma üye olmasını; üyelik bağışi yaparak platformun özel bir bileşeni olma duygusunu yaşamasını; üyeler için özel olarak geliştirilen bir dizi etkinlikten haberdar olma ve bunlara katılma şansı yakalamasını sağlamaktadır. Böylece boş vakitlerini anlamlı ve güzel bir ortamda geçirmek isteyen sanatseverlere, faaliyetlere etkin bir biçimde katılabilecekleri ve hatta yeteneklerini keşfedebilecekleri büyük bir alternatif sunulmaktadır. İsteyen herkesin rahatlıkla katılabileceği proje, dünyada da bilinen bir etkinliktir.

“YARAT”ın üyelik platformu “herkes için sanat” hedefine uygun bir biçimde ana okulu çocuklarından genç öğrencilere, oradan orta ve ileri yaş gruplarından sanatseverlere kadar herkesi kapsayacak biçimde organize edilmektedir. Platformda üç farklı üyelik kategorisi vardır. Bu kategorilerde bireysel olarak yer alınabileceği gibi şirketler, kurumsal olarak da katılabilmektedir. Yine üyeler için verilen hizmetler sadece projelere ve faaliyetlere davetle sınırlı değildir; üyelere yönelik özel proje ve etkinlikler geliştirilebilir. Ayrıca üyelerin de fikirlerini merkeze iletmelerine imkân sağlamak, geniş bir kitleye ulaştırmak istedikleri fikir, görüş ve projeleri merkezle paylaşmak ve bunların uygulanabilmesi için merkezden destek almak gibi konularda özel bir çaba sarf edilmektedir. Böylece üyelerin pasif bir katılımcıdan öte, aktif sanat savunucuları ve projelerini uygulama imkânı elde eden girişimciler olmaları sağlanmaktadır (Zabitgızı, <https://azertag.az/xeber>).

Platform üyeleri için özel olarak geliştirilen etkinlikler ve projeler arasında; sanatçılarla görüşmeler, söyleşiler, atölye ziyaretleri, akşam yemeği ziyafetleri, farklı yaratıcılık türlerini etkileyen bir dizi sanatsal konu ile ilgili toplantılar, forumlar vs. gibi etkinlikler yer almaktadır. Platform üyeleri için özel olarak tasarlanan projelere ise “Sanatla Yolculuk” projesi örnek verilebilmektedir. Bu proje kapsamında platform üyeleri; yurtdışındaki modern sanat örneklerini görmek, bu örnekler ve tarzlar hakkında fikir sahibi olmak amacı ile düzenlenen programlara katılmak, bu alanın profesyonelleri ile tanışmak gibi planlar doğrultusunda Azerbaycan’dan çeşitli ülkelere düzenlenen seyahatlere katılmaktadır. Bu çerçevede düzenlenen ilk seyahat programı Paris’le başlamış; Berlin ve Floransa ile devam etmiştir.

“YARAT” Çağdaş Sanat Merkezi’nin temel amaçlarından biri de “ARTIM Young Artists Project” (Genç Sanatçılar Projesi) ile hayata geçirilme fırsatı bulunan genç ve yetenekli sanat okulları öğrencileri ve mezunlarını desteklemek; onları motive ederek geliştirmeye yönelik profesyonel bir platform

oluşturmaktır. Organizasyonun ana faaliyetleri içerisinde yer alan sergi programları, eğitim etkinlikleri ve festivaller; bu proje çerçevesinde yetenekli gençlerin çalışmalarını küratörlere gösterme fırsatı bulmalarını da sağlamaktadır.

Fotoğraf 9. Genç Sanatçılar Projesi eylemlerinden görüntüler

Fotoğraf 10. Genç Sanatçılar Projesi eylemlerinden görüntüler

“YARAT”ın tarihine kısaca bakıldığında ise kalıcı koleksiyonunun ilk sergisinin İranlı sanatçı Şirin Neshat tarafından gerçekleştirildiği görülür. Shirin Neshat New York’ta yaşayan; film, video ve fotoğraf çalışmalarıyla tanınan İranlı bir görsel sanatçıdır. Neshat’ın üslubunun en temel özelliği İslam ve Batı, feminenlik ve maskülenlik, kamusal yaşam ve özel yaşam, Antik Çağ ve modernite arasındaki tezatları vurgulaması ve bu alanlar arasındaki boşlukları kendine has biçimde birbirine bağlamasıdır (https://youthportal.az/az/news_details/artim).

Shirin Neshat “YARAT”taki *Gözlerimin Evi* (2014) isimli kişisel sergisinde; daha önceki çalışmalarından oluşan büyük bir koleksiyona ve iki video enstalasyonuna (*Soliloquy* (Monolog), 1999 ve *Passage* (Geçit), 2001) yer vermiştir. Esasen Neshat’ın bu fotoğraf serisinin ortaya çıkması, sanatçının portre tarzına olan ilgisinin artmasından kaynaklanmıştır. 2010 yılında, Azerbaycan’daki kapsamlı seyahatlerinden ilham alan Neshat, elliden fazla kişinin fotoğrafını çekmiştir. Azerbaycan’ın farklı bölgelerini temsil eden bu insanlar, iki ilâ seksen yaşları arasındadır. Çekim sırasında Neshat bu insanlara, dede/baba yurtları ve kültürel kimlikleri hakkında bir dizi soru yöneltmiş, aldığı cevapları hat yazısıyla herkesin portresine yazmıştır. Neshat’ın bu koleksiyonu, kurulumda resmedilen “Batı” ve “Doğu” imajınasyonu ile kahramanların hikâyesinin fiziksel biçimini oluşturmanın yanı sıra, inşa edilmiş çevreyle kültürel bir ilişkinin sembolü olarak da okunabilmektedir. Ve bu özelliği ile “YARAT”ın temel amaçlarının ve sanat prensibinin bir

yansıması olan bu ilk sergi, “YARAT”a yakışır ilişkiselliği ile tarihte yerini almıştır (Ağayeva, <https://azertag.az/xeber>).

Fotoğraf 11. Sh. Neshat. *Gözlerimin Evi* sergisinden

Kuruluşundan bu yana sayısız faaliyeti bulunan “YARAT”ın yakın zamandaki faaliyetlerine bakıldığında “Arthronica” adıyla başlattığı yeni bir aydınlanma projesinin yanı sıra en dikkat çekici faaliyeti “Uluslararası Tiyatro Festivali”ne yapmış olduğu katkılardır. 2018’de ikincisi düzenlenen ve Bakü’nün çeşitli önemli mekânlarında ayakları bulunan “Uluslararası Tiyatro Festivali”nin coğrafi odağı sürekli olarak genişlemektedir. İkincisi düzenlenen festivalde; Danimarka, Estonya, Almanya, İran, İtalya, Japonya, İsviçre, Rusya ve İngiltere’den gelen tiyatro toplulukları tarafından on altı farklı performans sergilenmiştir. Festivalin sanat yönetmeni Kamran Shahmerdan’ın ifadeleri ile Azerbaycan, “II. Uluslararası Tiyatro Festivali” ile “sınırsız tiyatro” sloganının hâkim olduğu son derece iddialı bir gündeme ev sahipliği yapmıştır. “YARAT”; bu festivalin düzenlenmesini sağlayan sanatsal gelişimin arka planının oluşmasına yıllarca verdiği desteğin yanı sıra festival çerçevesinde misafir sanatçılara ve oyunlara ev sahipliği yapılması, organizasyonun planlanması ve aksamadan ilerlemesinin sağlanması gibi noktalarda aldığı inisiyatiflerle de artık tarihselliği kanıtlanan önemli rolünün gereğini yapmıştır. Aynı zamanda hem yerel hem de uluslararası veya bölgesel sanatçıları seçerken uyguladığı sahiplendiği ilkelere uygunluk kriterlerini gözetmesi nedeniyle parça parça, ayrı ayrı görünen sanatsal paradigmaların bir şekilde birbirine bağlanmasını ve bir bütünlük arz etmesini sağlamayı başarmıştır.

Sınırlı bir biçimde özetlenmeye çalışılan bu bilgiler doğrultusunda “YARAT” Sanat Merkezi genç sanatçılara ve her yaşta sanatseverlere sağladığı imkânlar; Azerbaycan’da kültür varlıklarının korunabilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması için göstermiş olduğu gayretler; Azerbaycan’ın kültür varlıklarının ve sanatsal değerlerinin dünyaya tanıtılmasını hedefleyen faaliyetler ile Azerbaycan modern sanatının gelişiminde kurucu bir rol oynamıştır. Denilebilir ki Azerbaycan’da bugün, tüm dünyanın ilgi ile takip ettiği geleneksel sanatın çağdaş yorumu olarak okunabilecek bir tarz yaratıldıysa bunda “YARAT”ın sağladığı ortamın etkisi oldukça büyüktür.

Geleneksel Sanatın Özgün Yorumcusu: Faig AHMED

Çağdaş Çağdaş sanat dünyasının yükselen bir Azerbaycan yıldızı olan Faig Ahmed (d. 1982, Azerbaycan Sumgayıt şehri), 2004 yılında Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi’nin Heykeltıraşlık Fakültesi’nden mezun olmuştur. 2007 yılında gerçekleştirilen Venedik Bienali’nde Azerbaycan’ın ilk millî pavyonunda ülkesini temsil etmiştir. 2013 yılında “Love Me, Love Me Not” karma sergisine iştirak etmiştir. Faig Ahmed, New-York, Paris, Londra, Berlin, Dubai, Moskova ve BAE gibi dünyanın birçok yerinde yapılan bir dizi karma ve kişisel sergide eserlerini sergilemiştir.

Fotoğraf 12. F. Ahmed, üç boyutlu halı çalışmaları, 2007

Fotoğraf 13. F. Ahmed, üç boyutlu halı çalışmaları, 2007

Genç ressam 2013’de Londra’nın tanınmış Victoria and Albert Müzesi’nin “Jameel Prize 3” ödülünü almıştır. Sanatçının eserleri; Los Angeles Dairesi, Seattle ve Palm Springs sanat müzelerinin halka açık koleksiyonlarının yanı sıra Batı Koleksiyonu (Filadelfiya), Bet Rudin De Vudi Koleksiyonu (New York), Galila’s Koleksiyonu (Brüksel), Ranza Koleksiyonu (Roma), Jameel Fonu (Londra) ve Şeyh Zayed bin Sultan Halife El-Nahya’nın (BAE) özel koleksiyonu gibi dünyaca ünlü derlemlerde yer almaktadır. 2016 yılında Boston Tasvirî Sanat, Belvyu Güzel Sanatlar, Klivlend Çağdaş Sanatlar, Miluoki Sanat vee Tasarım, Sydney Tatbikî Güzel Sanatlar ve Bilim Müzesi, Hobart (Tasmanya, Avustralya) şehrinde bulunan Eski ve Çağdaş Sanatlar (MONA) Müzesi gibi dünyanın farklı yerlerindeki pek çok akademik ve sanatsal mekânda Faig Ahmed’in eserleri sergilenmiştir. (<https://www.artsy.net/artist/faig-ahmed>)

Kısa sürede, uluslararası sanat camialarında adını duyurmayı başaran Faig Ahmed; sonraki yıllarda üslubunun önemli bir ögesi hâline gelecek olan yerel ile modern arasındaki eşsiz duyuşunu geliştirmeye, geleneksel Azerbaycan halılarının görsel özelliklerini araştırarak başlamıştır. Bu araştırmalarından hareketle hazırladığı soyut eserleri; kullanılan geleneksel malzemeler ve dokuma teknikleri nedeniyle üretildikleri bölgelerle çarpıcı bağlantıları bulunan, zamansız güzellikleri ile ünlü Azerbaycan halılarına yepyeni bir görünüm sunmaktadır. Genç sanatçı bu özgün çalışmalarında; “YARAT”ın önemli desteği sayesinde yeni bir söz söylemenin zamanının geldiğine olan inancıyla, doğadan bedene sıçrayarak farklı ufuklara açılmaktadır.

Faig Ahmed 2007 yılında, yerel gelenekleri simgeleyen Ortadoğu halklarının geleneksel modellerini ve tasarımlarını dekonstrüksiyonla mükemmel bir görsel başyapıt hâline getirdiği bir çalışma döngüsüne başlamıştır. Bilindiği üzere orta ve yeni çağlarda dünyaya meydan okuyan Azerbaycan, geleneksel el sanatlarının göz bebeklerinden sayılan muazzam halılarıyla meşhurdur. Ahmed’in sayısız halı çalışmasında ortaya koyduğu özgünlük; Azerbaycan’ın binlerce yıllık bir tarihe

dayanan bu muazzam geleneksel Doğu mirasını, her ilmeğinde şahsi yeteneğinin izini taşıyan bir biçimde Batı modernizmi ile sentezlemesinde yatmaktadır.

Azerbaycan geleneksel halı dokuma desenlerine özgü simetri temelinde, farklı tekstil malzemeleriyle estetik sanatsal tasarımlar üreten genç sanatçı; son çalışmalarında farklı bir tekniğe ve temaya dayanan enstalasyonlarıyla izleyicisinin karşısına çıkmaktadır. Caroline Busta bir yazısında (Sanat eleştirmeni, Artforum, 2013) Ahmed için şu yorumlarda bulunmaktadır:

“Batıdan olmayan kültür temsilcilerini inkâr eden, ironi ve boş karakterler kullanan ve şifreleri doğru bir şekilde yorumlayamayan post-colonial bir eğilim var Batılı sanatçılar arasında, ancak Ahmed tüm bunları başarıyla kullanıyor” (<http://www.yarat.az/en/discover/artists/faig-ahmed/overview>).

Fotoğraf 14. F.Ahmed, kişisel sergisinden görüntüler 2010

Busta'nın ifadelerine dikkatle bakıldığında vurgulanan Doğu-Batı karşılaştırmasının ve Ahmed'in Batılı akranlarına kıyasla yakalamış olduğu başarının yapı taşlarını çözümlenebilir üzere, sanatçının yaşadığı dönem ve ülkenin arka planına bakmak gerekmektedir. Bu arka planının en çarpıcı unsuru ise şüphesiz Azerbaycan'ın uzun süre, Sovyetler Birliği'ne bağlı tüm cumhuriyetlerde olduğu gibi, “dili tutulan” bir kültür ve sanat ortamına mecbur bırakılmış olmasıdır. Ama artık, yeni bir dille konuşmaya başlanmıştır ki bu yeni dil, yıllarca süren baskı ve kısıtlamanın yarattığı öfke ile sert ve nahiflikten kesinlikle uzak bir dildir.

Fotoğraf 15. F.Ahmed, Azerbaycan Halısı, sergisinden görüntü. 2014

Fotoğraf 16. F.Ahmed, Azerbaycan Halısı, sergisinden görüntü. 2014

Nitekim “YARAT” Sanat Merkezi’nde 11 Kasım-13 Şubat 2017 tarihleri arasında izleyici ile buluşan ve F. Ahmed’in yedi çalışmasından oluşan “Nece var, Ele” (Ne Var, Odur) adlı sergi, bahsi geçen arka planın izlerinin takip edilmesine el vermektedir. Serginin adı eski bir Azerbaycan atasözünden almıştır ve esasen bu söz, uzun yıllar kısıtlanma hissini hâkim olduğu bir toplumda yaşamağa mahkûm edilen Azerbaycan toplumunun biriktirdiği öfkenin gizil bir çığlık olarak dışavurumunu ifade etmektedir. Ahmed’in bu sergisinde; uzlaşmaya ve daha doğru bir ifade ile diretilen uzlaşmayı kabul etmeye mecbur bırakılan halkın zihinsel durumu, farklı bir anlayış ve teknik kullanımının öne çıktığı eserlerle yansıtılmıştır. Bu eserlerde düne göre köklü bir değişime gidildiğini görmek zor değildir (Ağayeva, <https://azertag.az/xeber>).

F. Ahmed yapıtlarında “sanatın bir yaşam biçimi” olduğu inancından yola çıkarak toplumda çözülmesi zor konulara değinmiş, bireyin yaşadığı sosyal yapı ile arasındaki ilişkiyi sorgulamıştır. Bu sorgulamada kadının toplumdaki konumuna özel bir yer veren Ahmed; bakire kızların kadınlaşması sürecini vurguladığı “İpek Yolu” (2016) adlı projesinde, ham ipek ile nefis ipek kalağayı (Azerbaycan’da

geleneksel ipek kadın başörtüsü) karşılaştırmış; bu süreçte kadınların ruh halini yansıtan “Dokuz Gece” (2016) enstalasyonları ve “Bakire” (2016) adlı el işi halı vs. çalışmaları serinin ön plana çıkan eserleri olmuştur.

Ahmed ayrıca, insan yaşamının içinde kök salan “yarı gizli-yarı açık” öykülerden yola çıkarak erkeklerin dominant rolüne, eril güç ve enerjinin etkin olduğu merkezî toplum modeline vurgu yapmaktadır. Azerbaycan’da ve dünyada gelişen beden politikaları, kimlik tartışmaları; toplumsal cinsiyet ilişkileri ve sosyal yapıları inceleyen genç sanatçı, yerel halkın simgelerini kullanarak toplumun sembolik jestlerini, ritüel inançlarını sorgulamaktadır. Azerbaycan’daki sosyal gerçekliğe odaklanan Ahmed; hakkında konuşamadıklarımızı, göremediklerimizi ya da gizlediklerimizi, cinsellik ve ölüm arasındaki ilişkileri araştırarak sosyal engelleri ve bireysel travmaları cesaretle vurgulayan çok önemli göndermelerde bulunmaktadır (Şekil 19). Cinselliğin/cinsiyete ait olguların dışarıda, günlük yaşam kesitlerine dağılan sahnelerde kadın ile ilişkisini sorgularken kadınların önceden belirlenmiş, kader süsü verilmiş mahkûm yaşamlarını, toplumdaki temel görev ve sorumluluklarının hiçbir zaman değişmeyeceğini; bu durumun gelecek kuşaklar için de mutlak bir deneyim olarak devam edeceğini vurgulayan F. Ahmed, eserleriyle çağdaş Azerbaycan sanatına yepyeni bir kavram yerleştirmiştir.

Fotoğraf 17. F.Ahmed, Ne Var, Odur kişisel sergisinden görüntü, 2014

Sonuç ve Tartışma

1990 sonrası Azerbaycan bağımsızlığını kazanmasıyla komşu ülkelerle ve dünya ülkeleriyle kültürel ve sanatsal ilişkiler kurulmuş, küreselleşen dünya sanatıyla uzlaşmağa çalışan sanatçılar yetişmiştir. Bu yolda attığı cesur adımlarla ve sadece sergiler değil, aynı zamanda bir dizi eğitim faaliyeti düzenleyerek geleceğe yapmış olduğu katkı ile “YARAT” Sanat Merkezi’nin rolü kaydedilmeye değerdir. Genç sanatçıları destekleyerek Azerbaycan’ın modern sanatını daha geniş bir kitleye ulaştırmak ve aynı zamanda, eserlerine modern sanata ait yeni kavramları özgün bir biçimde yansıtan sanatçılara destek

olmak gibi amaçları da bulunan “YARAT” Sanat Merkezi; bir sanat ve eğitim yuvası olma amacının ötesinde Azerbaycan’ı ve Azerbaycanlı sanatçıları dünyaya duyurmak görevini haiz bir kültürel diplomasi topluluğu hüviyeti göstermektedir. Dolayısıyla geleneksel Azerbaycan sanatının incilerinden olan halı sanatını Batı modernizmi ile sentezli şekilde yeniden yorumlayarak Doğu-Batı karşılaştırılmasında başarıya ulaşan genç sanatçı Faig Ahmed “YARAT” merkezinin desteği ile kısa sürede dünyaya tanıtılmıştır. Çağdaş Azerbaycan sanatında hızla yükselen Faig Ahmed tüm dünyada baş veren siyasi, ekonomik, politik olaylara tepkisini geleneksel Azerbaycan halı sanatının ulusal değerlerini kendine özgü milli çizgilerle yeniden yorumlayarak çağdaş görüşleri eserlerinde yansıtmaktadır. Genç sanatçı Faig Ahmed’in yapıtları Azerbaycan sanatının ulusal değerler eşliğinde çağdaş ve beşerî anlayışla gelişmesine katkı sağlamaktadır. “YARAT” Sanat Merkezi, farklı sanatçıları ve yaratıcı eserleri birbirine bağlayan ortak bir halka olma görevini icra etmekte, “yeni” Azerbaycan’da ortaya çıkan çağdaş sanatların ve müziğin oluşumunda önemli ve benzersiz bir rol oynamaktadır. “YARAT”ın bu kıymetli rolünün desteği ile kadim geleneği gururla hatırlamak, yakın geçmişin bıraktığı mahkûmiyet izleriyle yüzleşmek ve yenilikleri cesaretle denemek azminde olan Azerbaycan sanatçıları hem vatanları hem de dünya için yeni bir yaratıcı miras örmektedirler.

Kaynakça

- Enveroğlu, İ. (2005). Çağdaş Azerbaycan Resim Sanatında Eski Türk Damgalarının Etkisi. Konya: Yayımlanmış doktora tezi. Selçuk Üniversitesi.
- Mehdiyeva A.T. (2017). SSCB’de Sosyokültürel Ortam, Antalya: Orkun&Ozan Medya Hizmetleri AŞ (Kitap)

İnternet Kaynakları

- Ağayeva, <https://azertag.az/xeber> (Erişim 11.08.2018)
- baku.arttube.ru/institution/YARAT-Contemporary-Art-Space (Erişim 15.10.2018)
- eduonline.az/2019/05/09/yarat-contemporary-art-space (Erişim 18.06.2019)
- <https://www.kepeztv.az/news> (Erişim 15.10.2018)
- <https://www.old.xalqgazeti.com/az/news/culture> (Erişim 17.05.2019)
- <https://www.azernews.az/culture> (Erişim 10.12.2018)
- <https://www.news@trend.az> (Erişim 15.10.2018)
- <https://rezonanss.com/muasir-azərbaycan-rəssamları> (Erişim 13.02.2019)
- <https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/view> (Erişim 05.02.2019)
- <https://musavat.com/news> (Erişim 10.03.2019)
- https://youthportal.az/az/news_details/artim (Erişim 15.10.2018)
- www.azernews.az/culture/137421.html (Erişim 10.12.2019)
- https://youthportal.az/az/news_details/artim (Erişim 04.02.2020)
- <http://www.yarat.az/en/discover/artists/faig-ahmed/overview> (Erişim 11.07.2020)
- Zabıtıgızı, <https://azertag.az/xeber> (Erişim 10.11.2018)

Extended Abstract

Contemporary trends in the art of Azerbaijan showed themselves to a certain extent in the 1960s under the name of "Absheron School". Partially freed with the “Perestroika” period from the pressure of Socialist Realism of Russia, known as the former Soviet Union, in the 1980s, the art of

Azerbaijan experienced a rapid development and transformation, with the disintegration of the Soviet Union in 1990, as in other post-Soviet states.

The phrase “Absheron School of Painting” is an artistic term that has gained validity in the field of illustration art in Azerbaijani in the mid-20th century. In that period, the word “Absheronist” has become a name and a concept given to a group of painters living in Baku, who wander every inch of the villages and towns around the capital and convey their creativity to the canvas without idealizing the daily life styles of the ordinary people encountered in these regions and sticking to their roots. Aiming to achieve results by using values such as "autonomy", "creativity" and "authenticity", the artists of the school came together to reveal different and new forms of subjectivity. Objecting to the Soviet's cultural policy, these artists argue that culture and art is the most important issue of a society and country. Artists who can also be referred to as Azerbaijani's non-conformists, have maintained a stance against all compulsions by reflecting the pressure of socialist realism and the destructive results of censorship in their works and organizing various informal events among themselves under the title of "From Tradition to Contemporary".

Therefore, the emergence of new and non-traditional art genres in the Azerbaijani society at the end of the 20th century gave young musicians a new look to reinterpret their national musical heritage, neo-folklore. Re-discovering the characteristics of Azerbaijani traditional art, especially carpet art, they were able to give a brand new look to their famous local carpets...

In this study, the activities of the non-profit “YARAT” Art Centre were examined, which pushes the boundaries of contemporary art, carries out various artistic experiments, individual and collaborative projects, creates art in various genres from visual arts and performance arts to video and sound productions, is dedicated to promoting Azerbaijan's contemporary art, and draws attention with its support to young artists. And, in this context, it is also aimed to take a brief look at the creativity of Faig Ahmed, one of the young people supported by “YARAT” and a rising star of the contemporary art world in Azerbaijan.

The main subject of this article is the artistic activities of the “YARAT” Contemporary Art Center, its history of establishment and its contribution to the development of contemporary Azerbaijani art.

Faig Ahmed (born in 1982, in Sumgait, Azerbaijan) a rising star of Azerbaijan in the contemporary art world, graduated from the Sculpture Faculty of the Azerbaijan State Academy of Painting in 2004. He represented his country in the first national pavilion of Azerbaijan at the Venice Biennale held in 2007. He participated in the group exhibition named “Love Me, Love Me Not” in 2013. Faig Ahmed has exhibited his works in a series of group and solo exhibitions held in many parts of the world such as New-York, Paris, London, Berlin, Dubai, Moscow and the UAE.

Being successful in making a name for himself in the international art community in a short time, Faig Ahmed started to develop his unique sense between tradition and modernity, which would become an important element of his style in the following years, by researching the visual characteristics of traditional Azerbaijani carpets. His abstract works, which are prepared based on these researches, offer a brand new look to Azerbaijani carpets, which are famous for their timeless beauty and have striking connections with the regions where they were produced due to the traditional materials used and weaving techniques. In these original works, the young artist leaps from nature to body and opens up to different horizons, believing that it is time to say a new word thanks to the important support of "YARAT".

Today, the development of modern art in Azerbaijan can be clearly followed and it is believed that it will have a wider framework over time. The role of the "YARAT" Art Centre is worth noting, with

its bold steps on this path and its contribution to the future by organizing not only exhibitions but also a series of educational activities. Also aiming to bring Azerbaijan's modern art to a wider audience by supporting young artists and support artists who reflect new concepts of modern art in their works in a unique way, the "YARAT" Art Centre has undertaken, beyond its purpose of being an art and education centre, the task of introducing Azerbaijan and Azerbaijani artists to the world. “YARAT” Art Centre acts as a common link connecting different artists and creative works, and plays an important and unique role in the formation of contemporary arts and music emerging in the “new” Azerbaijan. With the support of this precious role of "YARAT", Azerbaijani artists, who are decisive to remember the ancient tradition with pride, to face the traces of conviction left by the recent past, and to try innovations with courage, are establishing a new creative legacy for both their homeland and the world.

Etik Kurul Kararları

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı (Birden fazla yazar varsa)

Birinci Yazar %50,
İkinci Yazar %50.

Çatışma Beyanı

Makalenin herhangi bir aşamasında maddi veya manevi çıkar sağlanmamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.